

“ ”

Ezin dugu bakeaz hitz egin agintariek armak finantzatzen badituzte

Gervasio Sánchez

Eskarmentu handiko fotokazetaria da Gervasio Sánchez (Córdoba, Andaluzia, 1959). Aragoi bizi da, Zaragozan, baina munduko gatazka eta gerra-eremuak bisitatu eta bertatik informatzen du oso maiz. *Heraldo de Aragón* tokiko egunkariarentzat beti, eta audientzia handiko hedabideentzat kolaboratzen du. Gurean egindako armek kolpatutako biktimei aurpegia jartzen die, eta zenbaitzuekin mantentzen du harremana. Emakumezko biktimak sarri ikusezin direla dio; horiek ikusarazi ditu *Violencias. Mujeres. Guerras*. (Blume, 2021) liburuan. Bilbon zabaldu du erakusketa otsailean.

 GORKA PEÑAGARIKANO GOIKOETXEA GERVASIO SÁNCHEZ

Gerra eta gatazka eremu askotan ibili zara azken 40 urteetan. Bilduma bat ekarri duzu liburura.

Argazki asko dira, hainbat garai eta leku-takoak. Batzuk uste dut prentsa idatzian publikatuko zirela, jada ez dut oso ondo gogoan, eta libururen batean ere aterako ziren beste batzuk, baina badaude hainbat irudi inoiz argitara atera ez direnak. Nire diska gogor guztiak arakatu ditut, eta azkenean 90 irudi hautatu. 1984tik 2017ra egindako argazkiak dira, guztira 26 gatazka eta gerra eremutakoak. Gatazka konkretu batzuetako argitalpenak egin ditut, baina bilduma bat da, bai. Emakumeek jasaten duten indarkerian fokalizatutako bilduma.

Biktimak dira guztiak, biktima zibilak. Kamerari begira ageri dira gehienak, eta haien begietatik sartzen gara istorioan: kontakizun oso gogorak daude atzean.

Denak dira gogorak, oso bereziak eta oso pertsonalak. Baina alderaketarik ez dugu egingo, ez baitut gogoko biktimen kategorizaziorik egitea. Egia da hainbat gobernuz kanpoko erakundek eta hedabideek konparazioak egiten dituztela; esaterako, gizonezkoek baino gehiago sufritzen dutela emakumezkoek, eta are gehiago haur eta nerabeek eta horrelako kontuak. Baina hori ez da horrela: bakoitzak bere erara sufritzen du eta mina ezin da alderatu. Mina eta sufrimendua

da zerbait ezin dena inola ere konparatu.

Bada beste kontu bat ere: zer pasatzen da Afganistanen? 44 urte daramatzate gerra egoeran. 1979an sobietarrek inbaditu zutenetik ez dute bake garairik ezagutu, eta 2023an ere gerrak segitzen du, nahiz eta ahaztu garela dirudien. Orduan, gerra aurreko garaia ezagutu zuen norbait topatzeko, bere herrialdean bakean bizitzea zer den jakingo duen norbait aurkitzeko, 50 urteak ondo gainditu behar ditu pertsona horrek; eta ziurtatzen dizut nik, adin hori, Afganistanen, oso zaharra dela. Jendea ez da askoz gehiago bizi. Beraz, honekin esan nahi dudana da, gerra betean jaio zenumeak 40 urte dituela gaur egun eta ge-

rran jarraitzen duela. Beraz, atzera ere esango dugu: nork sufritzen du gehiago? Umeak? Nerabeak? Helduak? Emakumeak? Jende batek bizi osoa darama gerran. Eta gerra amaituta ere, okerragoa izan ohi da gerra ondorengo.

Hori biktimen kasuan, baina zer esango zenuke gerra egiten dutenengatik?

Ez da gauza bera gerra batean gizonezkoa edo emakumezkoa izatea. Alegia, gerra egitera kondenatuta egongo zara edo gerra horren kalteak zuzenki jasatera, orokorrean esanda. Orain, hori esanda, kontraesanetan erortzen naiz aurreko argudiaketarekin, baina hala da.

Gizonezkoek egiten dute gerra oro har, nahiz eta noski egon badauden emakumezkoek osatutako gerra armatuak ere. Eta askok baietz dioten arren, ez da egia: emakumeak ez dira gizonezkoak baino gutxiago biolentzia aplikatzerakoan. Bestela ikusi Irakeko Abu Ghraib kartzelan gertatu zena: emakumezko militar

estatubatuar batek agintzen zituen torturak, eta torturatzaile asko ere emakumezkoak ziren. Oso jarrera sadikoak izan zituzten: bortxaketak eta sexu-abusuak, baita gizonezkoiei ere. Emakumeak ziren bortxatzaileak, eta haiei min gehien egingo ziena aplikatzen zieten biktimei.

Violencia. Mujeres. Guerras liburura ekarri dituzun biktima guztiak dira emakumezkoak; haien sufrimendua duzu hizpide. Biktimez hitz egin baino, emakumezko biktimak ekarri ditut hona, ez baita askotan honi buruz hitz egiten. Esaterako, aipa ditzagun indarrez egindako desagertzeak. Desagerturiko gehienak gizonezkoak izan ohi dira, eta esaterako, argazki hauetan kontatzen dira Txile, Kolonbia, Salvador eta Guatemalako emakume askoren kasuak, haien bikote, ezkontide, senide edo lagun gizonezkoak desagertu zela 1960 eta 1990 urteen artean. Zenbat urte pasatu dira, eta zenbat denbora daramate haien bila?

Erakusketa zabaldu zuen otsailean, Bilbon, Gervasio Sánchezek. Bisita gidatuak antolatatu zituen.

GORKA PERAGARIKANO

1999KO UZTAILA, TXILE. Ezkerretik eskuinera: Violeta Berríos, Mario Argüelles taxistaren bikotekidea; Vicky Saavedra, José Gregorio Saavedra ikaslearen arreba; eta mekanikari José Rolando Hoyosen bikotea. 1973an, Pinochetek estatu kolpea eman eta gutxira, extrajudizialki fusilatutako eta hilobi klandestino batean lurperatu.

2011KO AZAROA, KOLONBIA. Blanca Nubiak 58 urte ditu. Bere alaba Irinak 15 urte zituen militarrek bahitu, bortxatu eta erail zutenean.

← **2001EKO URTARRILA, SIERRA LEONA.** Mariatu Kamarak 15 urte ditu. Bi eskuak anputatu zizkioten Sierra Leonako gerran, 1999an.

↓ **2001EKO URTARRILA, SIERRA LEONA.** Hawa Fornah neskatoak 13 urte ditu. Pisu tutelatu batean bizi da, errehabilitazio prozesuan dago. Haur soldadua izan da.

Beste biktima eredu bat da?

Biktima nagusia dela esango nuke. Ikusezinena, ezereen gainetik. Datorren irailean 50 urte beteko dira Augusto Pinochetek estatu kolpe militarra eman zuenetik Txilen. Ezagutzen ditut emakumeak, haien bikotea desagertu zela Pinochetek estatu kolpea eman eta aste gutxira. Pentsa, hogei urte inguru zituzten 1973an. Bizitza galdu zuten, bizi-proiektua galdu zuten, eta haiekin hitz eginda argi ikusten da ez direla heldu lehen zirenak izatera. Askok ez dira gai izan berriz bikotekidea izateko. 70 urte baino gehiago dituzte gaur egun, eta oraindik ere gorpuaren bila jarraitzen dute.

Ziurrenik, gordin esanda, gizon haiek torturak jasango zituzten, agian bortxatuak ere izango ziren, umilatuak... Baina berdin dio: minutu, ordu, egun edo aste batzuetako kontua izango zen. Ziur tiro eman zirela eta gehiago edo gutxiago sufrituko zutela. Aldiz, haien senideak, bikoteak... Esandakoa, 50 urte daramatzate sufritzen. Ez da horri buruz hitz egiten.

“ ”

“Ezin dira biktimak kategorizatu: bakoitzak bere erara sufritzen du eta mina ezin da konparatu”

Han eta hemen leitu dizut gerrak ez direla bake-akordioarekin amaitzen.

Wikipedian sartzen zara eta begiratzen duzu: "Noiz bukatu zen Balkanetako gerra?" 1995 urtean esango dizu. Oso ondo... Eta orduan zergatik egon naiz ni 2022an hango lagunen senideen hiletetan? Bai, ea, egia da 1995ean sinatu zela bake-akordioa, eta gerra "ofizialki" hor bukatu zela. Baina zauriak hor daude.

Urrutira joan gabe ere ezagutzen ditugu halakoak. 90 urte pasatu dira Espainiako Gerra Zibiletik, eta gerra amaitu zen Francok "irabazi dugu" esan zuenean. Hilobiak desobiratzen ari gara oraindik eta gorpuak identifikatzen; gatazka ez da amaitu. Gerraren ondorioak sufritzen jarraitzen dugu. Eta bai, edonon begiratuta ikusiko duzu 1939an amaitu zela gerra zibila. Pentsa, 80 urte baino gehiago igaro dira.

Urtea bete da berriz, Europa Ekialdean gerra lehertu zenetik. Hitz egin dezagun biktimez. Konparazio eta kategorizaziorik ez duzula egin nahi esan duzu, baina alde dago ukrainarra izan edo, esaterako, siriarra izan. Ikusi besterik ez dago batzuk nola hartu ditugun etxean.

Jarraipen handia egiten zaio Ukrainako gatazkari eta biktimei ere izugarritzko ahotsa ematen zaie. Hortik abiatu behar dugu, European gaudela eta erasotzailea Errusia dela.

Egia da ukrainarrek errazago dutela herrialdetik irtetea beste edozein gerretako zibilek baino. Azaroan egon nintzen Ukraina eta Polonia arteko mugan, eta neure begiekin ikusi nuen polizia poloniarrek nola jipoitu eta atzera bidaltzen zituzten siriar, eritrear eta afganiar errefuxiatuak. Ukrainarrek berriz, zabalik zuten bidea. Eskubide berak dauzkate? Ez, noski. Baina biak dira biktimak.

Errefuxiatu oldea oso handia izan da. Deigarria egin zait kontu bat. Ukraina Mendebaldeko milioika herritarrek alde egin dute herrialdetik, eta zonalde horretan ez da ezer katastrofikorik gertatu. Ulertzen dut, erabat, beldurra izan eta alde egin nahi izatea; baina, aldiz, Ukraina Ekialdean jende asko ezagutu dut bertan geratu dena leherketa azpian. Ukraina eta Errusiaren arteko mugan esaterako, Errusiaren erasoaldiak jaso zituzten lehenik eta Ukrainarenak gero. Alegia, alde egitea gehien behar zutenak geratu egin dira gatazka eremu betean, eta ondoen zeudenak izan dira herrial-

dea utzitakoak. Hori bai, eta beti, bere ipurdia salbatzen duenak hala egiten du ekonomikoki gaitasuna duelako.

Bilbon zitatu gara elkarrizketarako. Aipatu duzun fronte horretara tankeak eta armak bidaltzen ari dira hemendik kilometro eskasera, eta hainbat pieza ekoiztu ere gertu egiten dira.

Azaroan hilabetez egon nintzen bi herrialdeen arteko mugan, eta itzuli eta hurrengo egunean Radio Euskadi irrati publikotik deitu zidaten elkarrizketa baterako. Aurrenengotariko galdera izan zen ea nor ari zen gerra irabazten. Nire erantzuna izan zen Euskadiko armagintza enpresak ari direla irabazten, Eusko Jaurlaritzak diruz lagunduta gainera. Eta irratian isiltasun ederra egon zen (barrak).

Argi dago biztanleria errusiar eta ukrainarrek ez dutela ezer irabazteko, dena dute galtzeko. Galtzaile nagusiak izango dira eta oraindik ere asko dute galtzeko, hori da kezkarriena. Beste

aldean, berriz, jende jakin bat ari da diru asko irabazten, aldi berean estatuen defentsarako aurrekontuak igotzen ari direlako. Hau guztia ziurrenik gertatzen ari da Berlingo Harresia erori zenean ez zirelako gauzak ongi egin.

Zer esan nahi duzu?

NATOk birdiseinatu egin behar zuen. Anaia zaharrari, AEBei, bere herrialdean geratzeko esan eta Europako mailako estruktura militarra bihurtu behar zuen, bestela haien menpe gaude beti eta haien interes eta aginduetara jarduten dugu. Gertatzen dena da gai militarra eztabaida puntu nagusia izan ohi dela Europar Batasuneko estatukideetan: ez ditugu gerrak nahi, bakezale izan nahi dugu, giza-eskubideak errespetatu... Eta orain, gaurtik biharrera biderkatu egingo dugu gastu militarra.

Espainiako Estatuan, harrigarria bada ere, “inoizko gobernurik ezkertiarrenak” egingo du hori. Orain, Podemoseko jendearentzat gaia tabu da eta ezin da hitz egin. Esaterako, eta hau aspalditik

1994KO OTSAILA, BOSNIA-HERZEGOVINA. Aida, Selma, Tina eta Dzenitak 10 eta 11 urte dituzte. Sarajevoko auzo bereko bizilagunak dira. Txikitatik jolastu izan dira kalean, baita gerra lehertzean ere. Aidaren aita taxi-gidaria zen gerra hasi eta frontera joan arte, eta haren autoan ezkutatzeko dira lau neskatok. 300 metro eskas daude gerra frontera. Kaleko animalia zaurituak zaintzen dituzte atzeko eserlekuetan. Gaur egun, Aida Finlandian bizi da familiarekin; Dzenitak Alemanian osatu du familia; eta Tina Italian bizi da bikotearekin. Soilik Selma bizi da Sarajevon.

1992KO OTSAILA, GUATEMALA. Eusebia Arroche 12 urteko neskatu prostituta da. Etxetik alde egin zuen aitaren eta anaien abusuen ihesi. Eskrupulurik gabe bortxatzen zutela dio berak. Kalean bizi da eta normalean baino hiru aldiz gehiago ordaintzen diote sexuagatik, oso gaztea delako.

dator, saudiei eta marokoarrei saltzen dizkiegun itsasontziak Cadizen egiten dira, Navalian (Andaluzia). Podemosek agintzen du udalean aspalditik. Alkateak ez du ezer esan behar? Noski, 5.000 langile dituen enpresak salto egingo dizu gainera, eta horren aurrean isildu egiten da. Orduan, oposizioan gaudenean sekulako zarata egingo dugu eta gobernuan gaudenean gure printzipioak jango ditugu, ezta?

Zer gertatuko zen eskuinak gobernatuko balu?

Urteak daramatzat Espainiako arma industria aztertu eta jarraitzen, eta harri-garriena da sozialistak gobernuan zudenean saldu izan direla inoizko arma gehien. Biolentziaren aurkako apostolua zirudien José Luis Rodríguez Zapateroren (PSOE) gobernuan, 2004tik 2011ra, seikoiztu egin zen arma salmenta. Seikoiztu! Gero, noski, Mariano Rajoyk (PP) jarraitu egin zuen igotzen, baina ez abia da berean, motelago.

“ ”

“Euskal Herrian ezkerreko sektore jakin bat isil-isilik dago. Nolatan?”

Herritarrok onartu egin dugu estatuek armak saltzea?

Duela hogeita urte milioika pertsona irten ziren kalera “Gerrari Ez” esateko. Orduan AEBak zirelako erasotzaileak? Eta orain Errusiaren aurka inor ez da kalera aterako? Non dago ezkerrea? Espainiako Estatuan, eta are nabarmenago Euskal Herrian, ezkerreko sektore jakin bat isil-isilik dago. Nolatan?

Beti esan izan ohi dut, gerra batean jendea hiltzen duena erruduna dela, bai-

na behintzat “zerbait” egin duela, edo “zerregina” badaukala behintzat; errudunak dira hiltzailea zuzitzen dutenak ere bai, baita txalo egiten dietenak ere; edo nor hil agintzen dutenak; baina errudunak dira ere beste aldera begiratzen dutenak. Nazismoan asko gertatu zen Alemanian: zure bizilagun judutarra eraman egiten zuten, baina “ez zenekien nora”. Mese-dez... Garaiko aktore, idazle, zine zuzendari edo ingeniariarik onenak alemaniarrek ziren-eta. Ez ziren analfabetoak eta ondo asko zekiten zer ari zen pasatzen.

Hedabideok ere ardura dugu horretan, esango duzu.

Iritzi publikoak hobeto egon behar du informatuta eta arazo oso larri baten aurrean gaude. Desinformatu eta gaizki informatzen dute hedabideek; kalitate oso eskasa dago eta manipulatu egiten da oro har. Ez gara ari egin beharko genukeen lana egiten.

Askok interes ekonomikoak dituzte tartean. Ea, hemen nork kritikatzeko du

1997KO OTSAILA, MOZAMBIQUE. Inhambane hirian hartutako irudia da baina beste edonon izan daiteke. Haur eta nerabeek kilometroak egiten dituzte ur bila joateko. Minaz jositako lurra dira, lurrazpian daude, eta lur horiek lantzen dituzte elikagaiak lortzeko. Istripu ugari gertatzen dira.

euskal armagintza industria? Lau katuk. Ezin dugu bakeaz hitz egin gure presidente edo lehendakaria armak subentzionatzen ari bada; eta diruz laguntzea, finantzatzea da. Hau da, gobernuek finantzatzen dute gerra. Gure diruarekin hiltzen dira zibilak. Nork hitz egin dezake bakeaz?

Atzera ere jar dezagun fokua Ukrainako gerran. Armak era masiboan bidaltzen ari dira NATOko estatukideak. Gero eta gatazka geopolitikoagoa bihurtzen ari da?

Abendutik-edo esango nuke baietz, bigarren zati batean sartu dela gatazka. Jada ez da Donbas eta listo. Internalizatu egin da guztia. Aurreko batean zioen Olaf Scholz kantziler alemaniarrek, hitzez hitz, dagoeneko gerra Ukrainatik harago doala NATO tartean erabat sartu delako. Gerra internazionala dela alegia; hau da, mundu mailakoa. Ez diot 3 zenbakia aurretik jarri nahi, baina alemaniarrek hitz egiten dutenean argi mintzo dira.

Oinarri-oinarrian errusiarrek desatze bat egin dute, kaosera bideratu dute egoera. Tokiko gatazkei errespetua diet, baina finean haiena ez zen herrialde bat inbaditu dute, eta erritmoa areagotzea erabaki 2022an. 2023ak ere itxura hori du, itxura txarra. Egin behar dena da konponbide egoki bat adostu. Errusiarrek exijituko dute irtenbide duina izatea, ez baitira burua jaitsita etxeratu. Ukrainako Gobernuak gerra nahi du ordea, Zelenskyk gerra nahi du. Eta NATO sartu nahi du tartean; momentuz, lortu du.

Nork irabaziko du gerra?

(barreak) Esan dizut lehen nortzuek. Horrez gain, beti, gutxien inplikaturik daudenek irabazten dute gerra. Estatuatuarrak oso eroso daude ekonomikoki, estrategikoki, logistikoki, politikoki eta militarki. Bai gerrak baita Errusiari ezarritako zigorrak ere asko zigortzen dute haien etsai handienetakoa den Errusia. Petrolioia daukate

gainera, gasa, nazioarteko merkatuetan prezioak kontrolatzeko gaitasuna... Dena. Oso ondo kokatuta daude, eta ikusi beharko da beste aldean zer egiten duen Txinak. Geopolitika kontua da, baina lurrera itzulita, lehen esandakoa: oraindik ere asko dute galtzeko Ukrainako herritarrek, baita errusiarrek ere. ●

